

สำรวจและรวบรวมข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง กับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน*

SURVEY AND COMPILE LEGAL ISSUES RELATED TO CURRENT SANGHA

พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส, พระสิทธินิติธาดา (ชลัช โชติทตฺโต), พระมหาภราดร ภูริสโร
Phrakhruwinaithorn Ek Jinavamsa, Phra Sitthi Nitithada (Chalat Chotithatto),

Phramaha Pharadon Bhurissaro

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: krisada.sae@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันเป็นการวิจัยแบบผสมวิธีของการวิจัย 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ออกนโยบาย กลุ่มผู้ปฏิบัติการระดับจังหวัด และกลุ่มเครือข่าย จำนวน 28 รูปหรือคนเครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์และแบบประเมินการสนทนากลุ่มเฉพาะ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่หนึ่ง เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์โดยตรง อาทิเช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม เป็นต้น ส่วนที่สอง เป็นส่วนที่เป็นกฎหมายของคณะสงฆ์เกี่ยวกับพระสังฆาธิการในฐานะผู้ปกครองคณะสงฆ์ อาทิเช่น กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบมหาเถรสมาคม รวมถึงพระธรรมวินัย เป็นต้น ส่วนกฎหมายที่พระสังฆาธิการควรรู้หรือควรทราบ แบ่งออกเป็น 3 สถานะคือ สถานะที่หนึ่ง ในฐานะพระสังฆาธิการเป็นเจ้าพนักงาน สถานะที่สอง ในฐานะผู้บริหารองค์กรสงฆ์ และ สถานะที่สาม ในฐานะพระภิกษุสงฆ์

คำสำคัญ: กฎหมาย; การปกครองคณะสงฆ์

* Received January 8, 2024; Revised January 31, 2024; Accepted February 10, 2024

Abstract

The purpose of this research article is to survey and collect legal issues related to the administration of the Sangha at present. It is research that combines two types of research methods: Documentary Research (Documentary Research) and Qualitative Research (Qualitative Research). Quality from 3 groups of key informants: policy issuers Provincial Action Group and a network group of 28 people. Tools used include interviews and focus group discussion assessments. Descriptive data analysis

The research results found that Laws related to the governance of the Sangha at present are divided into two parts: the first part is the law directly related to the governance of the Sangha, such as the Sangha Act, ministerial regulations, the Sangha Rules, etc. The second part is the law of the Sangha. Monks regarding the Sangha as the ruler of the Sangha, such as the rules of the Sangha Supreme Council. Regulations of the Sangha Supreme Council Including the Dhamma and Vinaya, etc. As for the law that the Sangha should know or should know, it is divided into 3 statuses: first status as an official, the second status is as an administrator of a monastic organization, and the third status is as a monk.

Keywords: law; Sangha

บทนำ

พระพุทธศาสนาซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะประเทศไทยประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน วิถีชีวิตของชาวพุทธที่เกี่ยวข้องกับศาสนาทั้งสิ้นอาจกล่าวได้ว่า วิถีในทางโลกและในทางธรรมของผู้คนในสังคมไทยนั้น ผสมกลมกลืนรวมกันเป็นหนึ่งเดียวยังไม่สามารถแยกออกจากกันได้ (กฤษฎา บุญยสมิต, 2549) จึงอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันคู่ชาติไทย และมีอิทธิพลและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยในสังคมไทย ในประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในส่วนของสถาบันสงฆ์มีโครงสร้างในการปกครองรวมถึงพระราชบัญญัติที่ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีความเกี่ยวข้องกับราชอาณาจักรในเชิงโครงสร้างทางการปกครอง ในการใช้กฎหมาย ดังที่เห็นใน

ประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นกฎพระสงฆ์ 10 ฉบับ ในกฎหมายตราสามดวง แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นับเป็นกฎหมายคณะสงฆ์ชุดแรกที่ปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ถึงปัจจุบัน (สุพิศ ประณีตพลกรัง, 2562) จึงต้องมีการดำเนินการเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ ทำให้สภาพของฝ่ายอาณาจักรกับฝ่ายศาสนจักรแยกจากกันไม่ได้ ฝ่ายรัฐก็ต้องการให้ศาสนาเป็นเครื่องมือส่งเสริมให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม ในขณะที่ฝ่ายศาสนจักรก็ต้องการได้รับการสนับสนุนช่วยเหลืออุปถัมภ์จากฝ่ายรัฐ ดังนั้น จึงมาถึงขั้นที่ต้องมีกฎหมายออกมาเป็นกรอบขอบเขตแนวทางในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ โดยสมัยก่อนก็อาจจะเป็นกฎต่าง ๆ ที่พระมหากษัตริย์อาจใช้พระราชอำนาจในการดำเนินการ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ขึ้นใช้บังคับ โดยมุ่งหวังจะให้การปกครองสงฆ์เป็นไปอย่างเป็นระบบระเบียบ ซึ่งจะช่วยให้พระศาสนารุ่งเรืองถาวร เกิดประโยชน์ทั้งด้านศาสนาและความเจริญของพระราชอาณาจักร มีการใช้บังคับกฎหมายดังกล่าวเรื่อยมาจนกระทั่งมีการออกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ขึ้นใช้บังคับ เพื่อให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงและใช้บังคับจนกระทั่งมีการออกกฎหมายฉบับปัจจุบันขึ้น (พระสิทธินิติธาดา, 2559)

การบริหารงานการปกครองคณะสงฆ์ของมหาเถรสมาคมในปัจจุบันถูกวิพากษ์วิจารณ์ เป็นอย่างมาก ในกรณีเรื่องที่พระสงฆ์ละเมิดพระธรรมวินัย มหาเถรสมาคมจึงได้นำหลักการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ ทั้ง 6 ด้าน เข้าไปเป็นการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นการแก้ไข ปัญหาที่ยั่งยืน ไม่ใช่เป็นเพียงการแก้ไขปัญหาเฉพาะด้านหรือแก้ไขปัญหาเฉพาะการละเมิดพระธรรม วินัยของพระสงฆ์เพียงด้านเดียว แต่เป็นการแก้ไขปัญหาของพระสงฆ์ทุกด้าน และกำกับให้ผู้ปกครอง สงฆ์หรือพระสังฆาธิการทุกระดับ ต้องบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้านนี้ อย่างเคร่งครัด ถึงอย่างไรก็ตามการที่มีพระสงฆ์ละเมิดพระธรรมวินัยเกิดขึ้นบ่อย ๆ นั้น สาเหตุไม่ได้เกิดมาจากการปกครอง ของคณะสงฆ์ของมหาเถรสมาคม แต่สาเหตุเกิดมาจากตัวของพระสงฆ์เองและสังคมรอบข้างที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เป็นสิ่งดึงดูดมากกว่าพระธรรมวินัยประกอบกับพื้นฐานและ จิตใจของพระสงฆ์ที่แตกต่างกันและวัตถุประสงค์ที่เข้ามาบวชแตกต่างกัน ถึงแม้ว่ามหาเถรสมาคมจะมีวิธีการบริหารจัดการอย่างเข้มงวดเพียงใด แต่ก็คงจะไม่สามารถที่จะห้ามปรามกับสภาวะจิตใจของ มนุษย์ได้ ดังนั้นการที่จะให้พระพุทธศาสนา ยั่งยืนและลดปัญหาลงได้ ทุกฝ่ายต้องหันหน้าร่วมมือร่วม ใจสามัคคีกัน โดยเริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัว โรงเรียน หน่วยงานราชการ พุทธศาสนิกชน และ ประชาชนทั่วไป (ณัฐพร จินดาสวัสดิ์, 2558)

ปัญหาในวงการคณะสงฆ์นั้นถือเป็นเรื่องธรรมดาของคนหมู่มาก ที่มีทั้งคนดีและคนไม่ดีปะปนไป พระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบโดยอยู่ในวินัยสงฆ์โดยเคร่งครัดก็มีมาก ที่ทำ

ประโยชน์แก่สังคมก็มีไม่น้อย (ประเวศน์ มหารัตนสกุล, 2563) พระสงฆ์ส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นที่พึ่งทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนได้อยู่ หากจะเป็นส่วนน้อยเท่านั้นที่มีปัญหา แต่ก็ทำให้ส่วนใหญ่เสียหายและประการสำคัญเป็นที่เสื่อมศรัทธาของ พุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก ดังนั้นการที่พระสงฆ์บางรูปประพฤติตนไม่เหมาะสมแก่สมณเพศ จนสร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์ของพระสงฆ์โดยรวม ทำให้คุณงามความดีของพระพุทธรูปศาสนาที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานกว่า 2,500 ปี ต้องมัวหมอง ด้วยคนเพียงไม่กี่คน ดังนั้นถ้าวันนี้เราอยากจะช่วยเหลือและทะนุบำรุง พระพุทธรูปศาสนาให้ดีขึ้นนั้น ก็ต้องมีการสร้างมาตรการและระบบที่จะควบคุม และตรวจสอบการจัดการองค์กรพระพุทธรูปศาสนาให้ดีและมีประสิทธิภาพมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ประการสำคัญที่สุดพุทธศาสนิกชนทั้งหลายจะต้องเข้ามามีส่วนช่วยกัน ในการดูแลสอดส่อง โดยหากได้พบเห็นสิ่งผิดปกติไม่ชอบมาพากลก็ต้องลุกขึ้นมาตรวจสอบและหาแนวทางแก้ไขด้วยความปรารถนาดีที่จะช่วยฟื้นฟูพระพุทธรูปศาสนา ไม่ควรคิดแต่เพียงว่าปล่อยให้เป็นเรื่องของพระที่ต้องดูแลกันเอง ชาวบ้านไม่เกี่ยว ดังเช่นคำโบราณที่ว่า “ชั่วช่างชี ดีช่างสงฆ์” เป็นอันขาด (วรชัย แสนสิระ, 2552)

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลหมายเหตุที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดขอนแก่น กลุ่มข้าราชการ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด นักกฎหมาย นักวิชาการศาสนา เป็นต้น

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับ เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านกฎหมายเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในยุคปัจจุบัน รวมถึงจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญเพื่อสังเคราะห์และยืนยันสำรวจและรวบรวมข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือรายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึง 1) ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน 2) สภาพกฎหมายและแนวทางในการแก้ไขปัญหาของกฎหมายสำหรับการปกครองคณะสงฆ์ 3) กฎหมายคณะสงฆ์สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในยุคปัจจุบัน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญในสำรวจและรวบรวมข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

1. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์โดยตรง ประกอบด้วย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาพระราชกฤษฎีกา พระราชบัญญัติ ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พระราชบัญญัติควบคุมการใช้เครื่องเสียง กฎหมายรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติควบคุมการเรียไร พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พระราชบัญญัติควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พระราชบัญญัติการสาธารณสุข รวมถึงระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ส่วนที่สอง เป็นส่วนที่เป็นกฎหมายของคณะสงฆ์เกี่ยวกับพระสังฆาธิการ ผู้ปกครองคณะสงฆ์ การแต่งตั้ง การให้ดำรงตำแหน่ง การถอดถอน เช่น กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบมหาเถรสมาคม คำสั่งมหาเถรสมาคม มติมหาเถรสมาคม ข้อบังคับมหาเถรสมาคม ประกาศมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช รวมถึงพระธรรมวินัย

2. กฎหมายที่พระสังฆาธิการควรรู้หรือควรทราบ แบ่งออกเป็น 3 สถานะคือ สถานะที่หนึ่ง ในฐานะพระสังฆาธิการเป็นเจ้าพนักงาน ต้องรู้กฎหมายทุกสถานะที่เกี่ยวข้อง

เช่น ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มหาเถรสมาคม เป็นต้น สถานะที่สอง ในฐานะผู้บริหารองค์กรสงฆ์ จึงควรรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง คือ ประมวลกฎหมายที่ดิน ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติเทศบาล พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล ประมวลกฎหมายที่ดิน ประมวลกฎหมายราชการ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กฎกระทรวง ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มหาเถรสมาคม สถานะที่สาม ในฐานะพระภิกษุสงฆ์ จึงควรรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง คือ พระธรรมนูญ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติคอมพิวเตอร์

อภิปรายผลการวิจัย

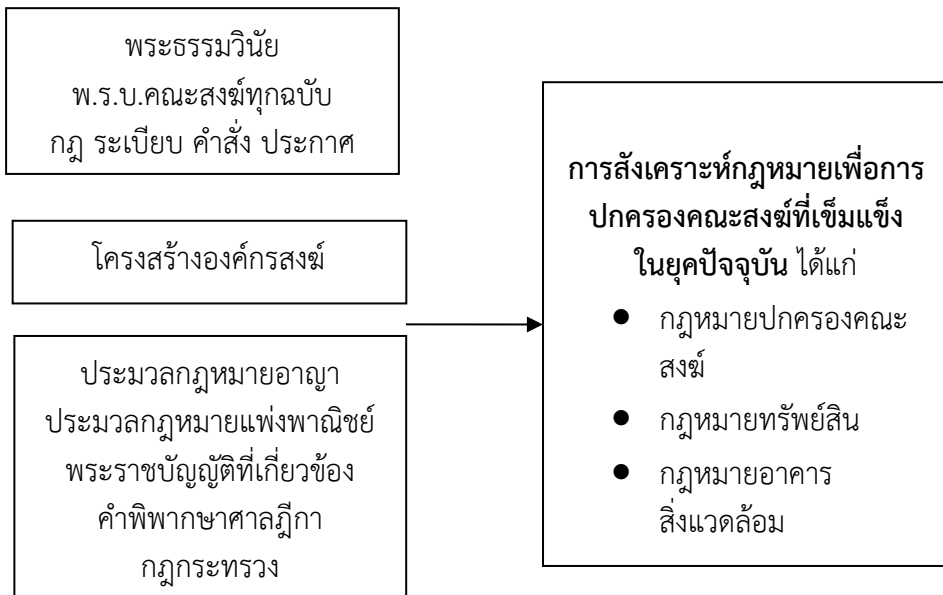
การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงสำรวจและรวบรวมข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายดังนี้

1. ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์โดยตรง เช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กับส่วนที่เป็นพระสังฆาธิการในฐานะผู้ปกครองคณะสงฆ์ เช่น กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบมหาเถรสมาคม รวมถึงพระธรรมนูญ เป็นต้น ส่วนกฎหมายที่พระสังฆาธิการควรรู้หรือควรทราบ แบ่งออกเป็น 3 สถานะคือ

สถานะที่หนึ่ง ในฐานะพระสังฆาธิการเป็นเจ้าพนักงาน สถานะที่สอง ในฐานะผู้บริหารองค์กรสงฆ์ และ สถานะที่สาม ในฐานะพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระสังฆาธิการควรมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับตนเองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม รวมถึงในฐานะต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน เพราะอาจส่งผลต่อการบังคับใช้กฎหมายที่แตกต่างกันด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระวีระชาติ ธีรสิริโส และพระมหามิตร จิตตปญโญ (2562) ที่กล่าวว่า การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ไทยในสังคมปัจจุบัน นอกจากอยู่ภายใต้พระธรรมนูญแล้วยังต้องอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายต่าง ๆ ทางบ้านเมือง สถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสังคมสงฆ์ปัจจุบันทำให้เป็นที่น่าสังเกตว่า กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในประเทศไทย มีความบริสุทธิ์ยุติธรรม เหมาะสมต่อสถานะความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ไทยหรือไม่ เพราะเหตุใดกฎหมายที่ไม่เอื้อต่อการทำงานและการใช้ชีวิตของพระสงฆ์จึงเกิดขึ้น ข้อดีของการใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ก็คือในยุคสมัยปัจจุบันการลงโทษพระภิกษุสงฆ์ต้องเป็นไปตามกฎหมายบัญญัติ ในอดีตพบว่าบทบัญญัติลงโทษพระสงฆ์ที่กระทำความผิดทั้งใน

ด้านกระบวนการและเนื้อหาไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันที่กระบวนการไม่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งสภาพบังคับและเนื้อหาในการลงโทษก็เบาบางทำให้พระภิกษุที่กระทำความผิดไม่เกิดความเกรงกลัว ส่วนข้อเสียของการใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์มีผลเสียต่อการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ไทยสมัยปัจจุบัน ได้แก่ เมื่อนำมาบังคับใช้กับพระสงฆ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากเนื้อหาของกฎหมายได้ทำร้ายพระสงฆ์ผู้บริสุทธิ์มาแล้วและการบังคับใช้กฎหมายบางฉบับได้ก่อให้เกิดอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และสถานะความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ไทยซึ่งจะอาจเกิดผลกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในอนาคต

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “สำรวจและรวบรวมข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน” ผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ให้ทันสมัย และสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยผ่านการทำประชาพิจารณ์

2. เพิ่มเติมกฎหมายอาญาและกฎหมายแพ่ง ที่เอาผิดพระภิกษุสามเณรที่กระทำความผิดโลภวิชชะ

3. กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความดีความชอบให้ชัดเจน และนำไปใช้อย่างเท่าเทียม

4. เพิ่มเติมกฎหมายที่สนับสนุน และส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณร

5. เพิ่มเติมกฎหมายที่รองรับพระวินยาศึกษา

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. จัดตั้งศาลปกครองแผนกคดีสงฆ์เป็นการเฉพาะ

2. ผลักดันพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองแผนกคดีสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีสงฆ์โดยเฉพาะ

3. พัฒนานองค์ความรู้พระสังฆาธิการ โดยจัดตั้งเป็นวิทยาลัยพระสังฆาธิการ

4. คณะสงฆ์กำกับติดตามผลการนำกฎหมายมาบังคับใช้กับพระภิกษุสามเณรอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนากฎหมายเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

2. ควรศึกษาการพัฒนาระบบเชิงโครงสร้างเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

3. ควรศึกษากลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฏา บุญยสมิต. (2549). พระสงฆ์และสถาบันพระพุทธศาสนาใน กฎพระสงฆ์ในกฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา.
- ประเวศน์ มหารัตน์สกุล. (2563). ปัจจัยการบริหารที่เกื้อหนุนการคงอยู่ของพุทธศาสนาในประเทศไทย. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(7), 273-285.
- พระวโรวาทิตี อธิปัตย์ และพระมหาสมุทร ฐิตปัญโญ. (2562). การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ไทยในสังคมปัจจุบัน. วารสารธรรมทรรศน์, 19(3), 255-264.
- พระสิทธินิติธาดา. (2559). สถานภาพทางกฎหมายของวัดที่มีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์, วารสารรามคำแหง, 5(1), 53-81.

- สุพิศ ประณีตพลกรัง. (2562). *คดีพระ คดีความ กฎหมายเกี่ยวกับพระสงฆ์ พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 กฎหมายและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม.
- วรชัย แสนสีระ. (2552). มุมสะท้อนความคิดนิติบัญญัติ: Legal reflection พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฯ กับการปกป้องพระพุทธศาสนาในสถานการณ์ปัจจุบัน. *จุลนิติ*, 6(4), 131-138.
- ณัฐพร จินดาสวัสดิ์. (2558). *การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย กรณีศึกษา : มหาเถรสมาคม* (การค้นคว้าอิสระนี้รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารจัดการ สาธารณะ สำหรับนักบริหาร). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.